

Specyfika wsparcia ucznia zdolnego

Oprac. Wiesław Poleszak

Specyfika dziecka zdolnego przejawiającego trudności wyraża się w następujących zachowaniach:

- Dziecko zdolne, ale funkcjonujące poniżej swoich możliwości (*underachiever*): napotyka bariery i nie jest w stanie wykorzystać swojego potencjału;
- Jego umiejętności stają się nieobecne i niewykorzystywane w życiu zawodowym i społecznym.
- Jest to dowód na to, iż emocje i sfera poznawcza są wzajemnie powiązane i wzajemnie na siebie oddziałują.

Do głównych przyczyn braku osiągnięć u uczniów uzdolnionych należą:

- warunki socjoekonomiczne i pochodzenie;
- trudności w uczeniu się;
- trudności w funkcjonowaniu społecznym i emocjonalnym.

Z ich powodu dziecko przeżywa emocje (stres, czasem trauma) blokujące rozwój sfery poznawczej i talentów (por. Brown, 2011; Gagne, 2011).

Inne przyczyny braku osiągnięć u uczniów uzdolnionych to:

- Ponieważ dzieci obciążone powyższymi trudnościami nie ujawniają swojej potencjału w pełni nie uczestniczą też w szkolnych programach dla osób wysoce uzdolnionych.
- Ford, Grantham, and Whiting (2008): „jeśli za wskaźnik uzdolnienia przyjmujemy widoczne osiągnięcia i sukcesy dziecka, wtedy dzieci działające poniżej swoich możliwości nie zostaną zauważone, nie otrzymają wsparcia”.

W dalszej części opracowania zostaną zaprezentowane wyniki badań nad dziećmi uzdolnionymi.

Dzieci wysoce uzdolnione wyróżniają się:

- silną potrzebą osiągnięć oraz społecznym;
- emocjonalnym przystosowaniem (Dai, Moon, Feldhusen, 1998; Terman, Oden, 1958).

W interesie narodowym, państwowym, ale przede wszystkim społecznym leży odpowiedź na pytanie - dlaczego talenty przepadają? Co się dzieje ze zdolnościami, które są rozpoznane i zanikają?

Sytuacja dzieci uzdolnionych i nie korzystających ze swojego potencjału wiąże się z:

- wpływami społecznymi i warunkami ekonomicznymi (Freeman, 1992),
- pochodzeniem (Baker, 2011),
- kulturą z której się wywodzą (Freeman, 2011; Sternberg, 2007);

- „podwójną wyjątkowością” (dziecko jest wysoce uzdolnione i jednocześnie przejawia określone zaburzenia lub trudności (Silverman, 2009),
- brakiem zainteresowania ze strony otoczenia, brakiem stosownego wsparcia i zachęty (Reis & Renzulli, 2009),
- niska motywacja osiągnięć ze względu na warunki socjoekonomiczne (Reis & Renzulli, 2004).

Konkludując uzdolnione dzieci będą realizowały swój potencjał w zależności od:

- przystosowania społecznego i emocjonalnego (osobistego)
- motywacji/potrzeb osiągnięć
- posiadanych talentów, potencjału intelektualnego i twórczego.

Na czym polegać będzie **przystosowanie emocjonalne i społeczne**?

Dziecko przystosowane radzi sobie z wymaganiami i zadaniami codzienności; nieprzystosowane ma w tym wymiarze trudności lub przysposabia sobie dysfunkcyjne sposoby adaptacji i radzenia sobie (Neihart, 1999).

Skąd się to bierze? Z trudności w komunikacji dzieci zdolnych, jej specyfiki, braku kontaktów z rówieśnikami, braku treningu społecznego, itd.

Trudności w przystosowaniu mogą wynikać z zaburzonych **relacji z rodzicami** – brak podstawowego zaufania, poczucia bezpieczeństwa i wzmocnione mechanizmy obronne w wieku późniejszym. Mogą to być efekty trudności samych rodziców na przykład: depresja poporodowa u matki (Leschied, Chiodo, Whitehead, & Hurley, 2005) - badania wskazujące na relację między depresją poporodową a występowaniem trudności w nauce i brakiem osiągnięć (por. Stoeger & Ziegler, 2010; Stoeger, Ziegler, & Martzog, 2008).

Podstawą jest brak poczucia bezpieczeństwa i zrozumienia – dziecko nie doświadcza tych uczuć w domu, w szkole, w otoczeniu – co powoduje nieprzystosowanie.

Dzieci uzdolnione przejawiają naturalną wysoką motywację do nauki i osiągnięć, ciekawość, chęć działania.

MOTYWACJĘ OSŁABIA: dysfunkcja w rodzinie, problemy z przystosowaniem, trudności emocjonalne (Adelman & Taylor, 2000).

NISKIEJ motywacji towarzyszą: nierealistyczne oczekiwania, ostry samokrytycyzm, niska zaufanie do siebie, postawa obronna, brak integracji między celami zachowania a osobistymi standardami (patrz Dai, 1998).

Nagromadzenie się trudności w wyżej wymienionych obszarach owocuje trudnościami osobowościowymi i trudnościami w zachowaniu. Należą do nich mogą :

- zaniżone osiągnięcia;
- lenistwo, zaniżona motywacja;
- zaburzenia uwagi
- impulsywność
- błaznowanie dla zwrócenia uwagi
- niedojrzałość psychoafektywna

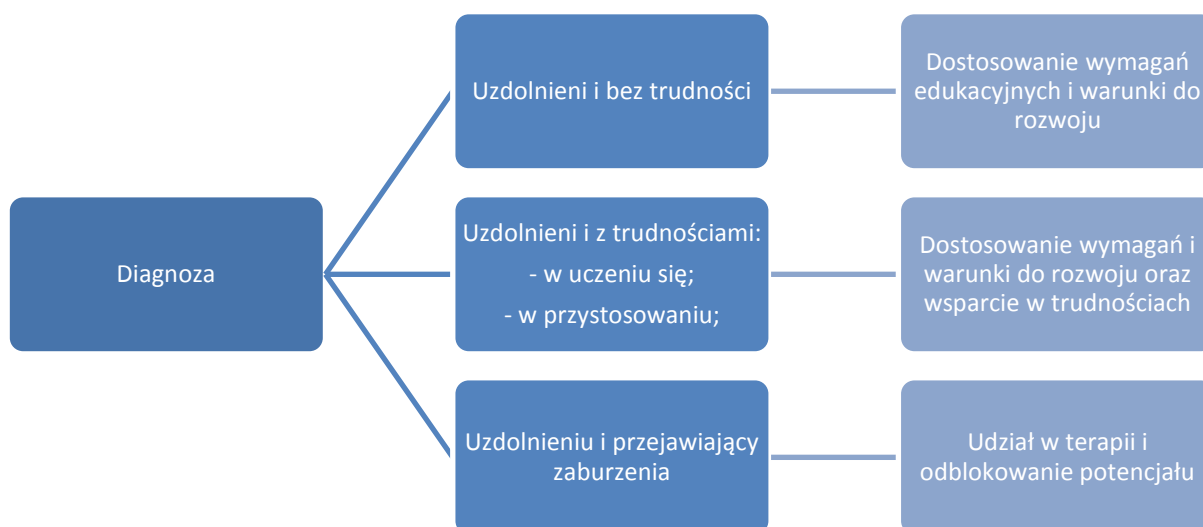
- apatia
- zaburzenia psychosomatyczne
- wahania nastroju
- nadwrażliwość
- napięcie, złość
- upór i napady złości
- agresja
- gwałtowność
- środki psychoaktywne
- zaburzenia w obrębie relacji z innymi (dystans, opór, obronność)
- borderline
- depresja
- tendencje samobójcze
- zaburzenia tożsamości
- autoagresja.

Co możemy zrobić w związku z tak różnorodnymi i poważnymi zagrożeniami? Warunkiem skutecznej pomocy jest zdiagnozowanie dzieci zdolnych. Diagnoza ta powinna dotyczyć następujących obszarów:

- Przystosowania;
- Motywacji do pracy i osiągnięć;
- Specyficznych dysfunkcji.

Dobre rozpoznanie - zdiagnozowanie działa jak wczesna profilaktyka, jest podstawą do kolejnych decyzji i działań.

Poniżej przedstawiamy propozycję najważniejszych etapów diagnozy:

ETAP pierwszy diagnozy to ustalenie i weryfikacja wysokiego poziomu uzdolnienia (wywiady, sprawdziany, obserwacja nauczycieli, rodziców, testy inteligencji, testy zdolności, zadania określające twórczość i talenty)

ETAP drugi to wykluczenie obecności: trudności w uczeniu się; trudności w przystosowaniu osobistym (społecznym, emocjonalnym), zaburzenia.

Wysoce uzdolnieni uczniowie nie przejawiający trudności wymagają:

- przystosowania programu nauczania,
- procesu uczenia się,
- dostosowania wymagań,
- wsparcia w osiągnięciu **harmonijnego** rozwoju,
- dostosowania do **potrzeb**.

Z kolei, wysoce uzdolnieni z trudnościami w nauce lub w obszarze przystosowania osobistego wymagają:

- dostosowania programu nauki i wymagań oraz stosownego planu wsparcia (rehabilitacji, korekcji, terapii, psychoprofilaktyki):
- plany wsparcia wymagają ciągłego przystosowania i korygowania ze względu na nietypową sytuację dziecka, które swoje braki może kompensować wysokimi zdolnościami w innym obszarze
- angażowanie rodziców w programy wsparcia i pomocy pozwala zwiększać szanse na poradzenie sobie szczególnie z trudnościami w zakresie przystosowania

Dalej, wymienione zostaną wymagania dla uczniów wysoce uzdolnionych z trudnościami w nauce lub w obszarze przystosowania osobistego.

Innego rodzaju wsparcia wymagają dzieci z:

- **trudnościami w przystosowaniu osobistym** – wsparcie w zakresie umiejętności społecznych, radzenia sobie z emocjami i stresem. Możliwość dostosowania programu nauczania tak jak dla dzieci zdolnych bez trudności
- **trudnościami w nauce** – wsparcie powinno mieć charakter korekcji a plany nauki powinny uwzględniać trudności
- **trudności w przystosowaniu i w nauce**: obie formy wsparcia z programem dostosowanym do zasobów dziecka, jego silnych stron, talentów i wsparciem stosownym do obrazu trudności.

Wreszcie uczniowie wysoce uzdolnieni i przejawiający zaburzenia wymagają uczestnictwa w profesjonalnych formach terapii, wsparcia, socjoterapii, itp. Oznacza to skierowanie do specjalisty.

Na zakończenie materiałów zostaną zaprezentowane profile dzieci uzdolnionych według Betts, Neihart (1988). Wyróżnione typy oparte są na analizie potrzeb, cech, zachowań dzieci uzdolnionych.

Podział nie powinien służyć kategoryzacji dzieci i nadawaniu etykiet, gdyż funkcjonowanie dziecka ulega ciągłym zmianom. Podział ma za zadanie uwrażliwić na możliwe formy funkcjonowania dzieci zdolnych i tym samym ułatwić ich wspieranie i oferowaną im pomoc.

TYP 1: „Odnoszący sukcesy”

Bardzo dobrze odczytujący i realizujący wymagania otoczenia: szkoły, opiekunów, systemu. Sprawnie realizujący stawiane im z zewnątrz wymagania i tym samym odnoszące widoczny sukces.

Dzieci wysoce przystosowane, ale: o niskiej autonomii, o niskiej kreatywności, czerpiące zadowolenie z zewnętrznych pochwał, dzieci zależne, które nie realizują własnych zainteresowań i pasji ale wymagania.

TYP 2: „Buntownik”

Rozbieżność uzdolnień: wysoka kreatywność, twórczość ale jednocześnie trudności w zachowaniu - brak taktu, sarkazm, brak pokory, nonkonformizm, bunt wobec autorytetów i osób znaczących. W efekcie rzadko są nagradzani i wyróżniani w szkole.

Ryzyko: zaniżona samoocena ze względu na brak doceniania wyjątkowej twórczości, spontaniczności i talentów. Poszukiwanie realizacji potrzeb w zachowaniu nieakceptowanym/dysfunkcyjnym.

TYP 3: „Ukrywający uzdolnienia”

W wyniku wysokiej frustracji potrzeb społecznych i przynależności do grupy, dzieci te ukrywają swoje uzdolnienia aby móc nawiązać kontakt z rówieśnikami. Odrzucają zatem propozycje nauczycieli, doświadczają złości, frustracji, napięcia, ich potrzeby i działania są zmienne.

TYP 4: „Odrzucony”

Dziecko, którego nietypowe – wynikające z uzdolnień – potrzeby nie znalazły zrozumienia, były nieodpowiednie do wymagań i programu szkoły. Stąd dzieci te odczuwają brak zaufania, nastawiają się obronnie, przejawiają złość. Wymagają wsparcia od osoby, której ufają, która je poprowadzi.

TYP 5: „Podwójnie wyjątkowi”

Ich wyjątkowość definiuje nie tylko wysoki poziom uzdolnień ale również obecność trudności w nauce lub w zakresie przystosowania. Program nauczania odpowiada zaś tylko uzdolnieniom nie biorąc pod uwagę przejawianych trudności.

TYP 6: „Autonomiczni”

Pożądanymi i rzadko występującymi. Uczeń uzdolniony, który nie tyle jest bardzo dobrze przystosowany do „systemu i programu” ale potrafi korzystać z istniejących warunków, aby realizować swoje zainteresowania, pragnienia, cele. Jest to osoba o wewnętrznym poczuciu kontroli, ufająca sobie, respektująca i spełniająca wymagania innych i jednocześnie realizująca siebie. Mają warunki do wyrażania swoich potrzeb, obaw, oczekiwań, otrzymują stosowne wsparcie.